

Az egyén a társadalmi és értelmiségi szerepek között a 18. századtól napjainkig

Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálóok, írőcsoportosulások, szerk. Biró Annamária, Boka László, Budapest: Reciti, Nagyvárad: Partium Kiadó, 2021.

Az *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálóok, írőcsoportosulások* sorozat negyedik kötete a 2021 júniusában Nagyváradon megrendezett irodalom- és társadalomtörténeti konferenciasorozat előadásainak gyűjteménye, mely az értelmiségtörténet szerteágazó kérdésköreire terjed ki. A kötet a budapesti Reciti és a nagyváradi Partiumi Kiadó közös kiadványa, Biró Annamária és Boka László szerkesztette, a konferenciának pedig a Partiumi Keresztény Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Tanszéke adott otthont.

A kötet 21 tanulmánya témáját tekintve kronológiai sorrendben követi egymást, ugyanakkor a tanulmányok egymásutániségében tematikus csomópontok is felfedezhetőek.

A kötet nyitó szövege *Cseppben a tenger; Nagy János szanyi plébános íróbarátai* címet viseli, melyben Csörsz Rumen István egy 18. századi alkotó munkái által tárja fel a kor értelmiségi életformájának módosításait. Nagy János kapcsolathálóját Csörsz a jezsuita rendtársakból és a fiatalabb nemzedékből látja összeállni. A következő szerző, Rédey-Keresztyén János célja nem a személyek, hanem a városok, intézmények, régiók és rendek közötti viszonyok feltárása az *Agyich István alkotói pályája a 18. századi historia litteraria fényében* című tanulmányban, mely Agyich alkotói pályáját keresztül mutatja be annak kapcsolathálóját.

A kiadvány tanulmányai révén kirajzolódnak az adott korok társadalomtudományi kérdései. Az eddig említett szövegek és Szajbély Mihálynak a Magyar Könyvkereskedők Egyletét tematizáló munkája között János Szabolcs teremti meg a kapcsolatot az utazás motívumának kibontásával. János *Utazó német értelmiségiek a 18–19. századi Erdélyben és Bánságban* című szövegében nem csupán az utazás korabeli körülményeit és céljait tárja fel, hanem kitágítja az eddigiekben vizsgált teret, valamint rávilágít a vizsgált

század nemzeti és felekezeti vonatkozásaira is. A János Szabolcs által vizsgált útirajzok a térség nyelvi-kulturális sokszínűségére hívják fel az olvasó figyelmét, ugyanakkor a szerző hangsúlyozza az utazási célok változatosságát is.

Szajbély *Értelmiségi szerepkörök, A Magyar Könyvkereskedők Egyletének életre hívása 1878-ban* című tanulmánya a 20. századi szerepköröket és a kapcsolathálókat vizsgáló következő tanulmányokat vezeti be, ugyanis a 19. századi értelmiségi alakulástörténeteket vázolja fel. Szajbély az egyes alakulásának okait és a tagjai által összeállított szabályzat következményeit járja körül, ezáltal tárja fel a Magyar Könyvkereskedők Egyletének a modern társadalomban keletkezett problémák megoldásában vállalt szerepét. A kötet további három szövege Ady Endre kapcsolathálóját vizsgálja különböző módszerek és szempontok mentén. Boka László *Ady nagyváradi kapcsolathálója. Jellemzők, típusok, korszakok* cím alatt öt szerepkörre bontva vizsgálja a költő viszonyait: újságírók, lapszerkesztők és laptulajdonosok; mecénások, pártfogók, vezető beosztású értelmiségiek; poéták, szellemi rokonok és *holnapos* társak; nők; egyéb művészek, rokonok és barátok. Az összefoglalóban Boka kiemeli „Ady fentebb tárgyalt hálózata sem csupán fix csomópontokból, mintsem alapvető kapcsolatokról állt, a kapcsolatrendszer feltárása pedig elengedhetetlen, ha meg akarjuk érteni a hálózat működését magát”. (130.) Papp Ágnes Klára *Ady Baudelaire „hálójában”, Baudelaire és Ady szerelemképének összevetése* című tanulmánya a szóban forgó költők verseinek egymás mellé helyezése révén a nőekkel kialakított kapcsolati hálót szemlélteti, melyre Boka László is kitért. Borbás Andrea Ady szerkesztőségekkel, szerkesztőkkel való viszonyát tárgyalja a költő levelezésének vizsgálatával, így az „*Azt se hidd, hogy e levél irodalmi-levél*”. A *levélíró Ady szerepei és*

Balog Alexandra (2000) – mesterszakos hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár, alexandra.balog@stud.ubbcluj.ro

redakcióba küldött sorai című tanulmány Papp Ágnes Klárától eltérő műfajú szövegeken keresztül egy, a Boka László által szintén különválasztott szerepkörre helyezi a hangsúlyt. Ady saját megnyilvánulásait felhasználva a levélírói szerepet járja körül: a költő leveleiben reflektál az adott szerepre, amelybe a címzett és téma kényszeríti. Emellett Borbás Andrea nem hanyagolja el az Ady számára állandósult beteg attitűdöt sem: a költő címzettől függetlenül gyakran ír kifejezetten negatívan fizikai állapotáról, és gyakran hasonlítja ezt össze az őt ért bírálatokkal. A tanulmányok nem csupán Ady másokkal való viszonyaira világítanak rá, hanem a kapcsolati háló több pontját is kiemelik, hisz a levelekből, publikációkból kiderülnek az irodalmi életben aktív személyek közötti egyéb kapcsolatok, melyekben Ady ugyan nem központi figura, de fontos szerepet foglal el azokban. Ugyanakkor leveleinek vizsgálata körvonalazza a költőre jellemző két tulajdonságot, mely nem más, mint: a befogadó és elismerő mester keresése, és a költészetében „megszokott megnövelt lírai én hiánya, a szerző öntudatának törekeny volta” (158.).

A következő szövegek térben és időben nem távolodnak el Ady környezetétől, hisz Szénás Zoltán *Versék egy szerelem kapcsolati hálójában, Boncza Berta és Babits Mihály, 1919–1920* című tanulmánya éppen központi alakjai miatt nem kerülheti meg Ady hatásának a vizsgálatát. Ahogy a korábbiakban is tapasztalhattuk, Szénás munkája sem csupán a Boncza Berta és Babits viszonyát tárgyalja, hanem az irodalmi élet egyéb szereplői felé is nyit. Szénás megemlíti Boncza Berta más költőkről alkotott véleményét és velük kapcsolatos tanácsait, hogy kerülje például Szabó Lőrincet. A kutatásban Babits Boncza Bertával folytatott viszonya a költő teljes szerelmi életének kontextusában értelmeződik, teret hagyva az ezzel kapcsolatos spekulációknak is. Major Ágnes „*Ó művész mennyit kell vesződnöd*”. *Babits karrierfordulata és a költői munkafolyamat változásai* című tanulmánya a költő térbeli elhelyezkedését érintő változás következményeit vizsgálja annak poétikájában, valamint a környezetének viszonyulását a kialakult helyzethez. Széchenyi Ágnes az *Újságíró – író – filmíró, Bíró Lajos (karrier) útjait* járja körül, és annak ellenére, hogy Bíró filmírói munkássága nyugati országokhoz kapcsolódik, mégis

kötődik az előző tanulmányokhoz, mivel újságírói és írói munkásságának átlátásához újfent elengedhetetlen Adyval való viszonyának és a nagyváradi kapcsolatainak ismerete. A tanulmány témája és tere kitágul, mivel amerikai és londoni tevékenységeinek tekintetében kerül sor filmírói pályafutásának bemutatására, mely megköveteli Hollywood elindulásának és működésének vázolását is. Széchenyi tanulmányát a testvér, Bíró Irma munkásságának és szemléletének bemutatásával zárja, rávilágítva a további kutatási lehetőségekre, hisz Bíró Lajos és két testvére „nem elhanyagolható szerepet játszottak korukban” (195.).

Tverdota György *A tulok. Az értelmiségi mozgásteret a munkásmozgalmi szubkultúrában* című kutatása József Attila életének különböző területeihez fűződő viszonyokat vizsgál, főként politikai és eszmei elmentékre vagy kapcsolódási pontokra fókuszálva. A vizsgálat a költő társadalmi elhelyezkedése által a 20. század első felének szociális rétegzettségére is reflektál: feszültség képződött a kétkezi munkás prolik és a mozgalmi entellektüelek között.

A következő tanulmányok a székelységet vizsgálják, bár első körben a magyarországi székelyek helyzete kerül középpontba. Ablonczy Balázs „*Székely fiúk*”. *Az Erdély-kultusz magyarországi hálózata, 1920–1970* című előadása a kortárs nemzetépítés-kutatás révén helyezi fogalmi keretbe Erdélyt és Székelyföldet, valamint feltárja az erdélyiekre és székelyekre jellemző partikularizmustudatot, továbbá a 20. század során végbement változásokat. A tanulmány ismerteti a Székely Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületének létrejöttét és működését, valamint a székelyek egyéb anyaországi képviselőit, akiknek munkássága kulcsszerepet játszott az Erdéllyel kapcsolatos magyarországi közgondolkodás formálásában. Vallasek Júlia „*Nem a régi napsütés*”. *Értelmiségi és művészi karrierlehetőségek a két világháború közötti erdélyi regényben* című szövege átlépi az elmozdult határt, és három regény összehasonlításában ragadja meg a közös hagyomány, nyelv, kultúra és történelem nemzetformáló és -megtartó erejét. Karácsony Benő *Új élet kapujában*, Berde Mária *Szentségvívők* és Ignác Rózsa *Rézpénz* című 1930-as években megjelent műveinek összehasonlításával vizsgálja az értelmiségi-művészi pályákon való érvényesülést

lehetőségét. Vallasekkel szemben Albu-Balogh Andrea egyetlen szerző, Karácsony Benő 1940-es éveket követő kiadásain keresztül elemzi a romániai cenzúra működését, és vonja le a következtetést, miszerint a szövegbeli változtatások időnként csupán szerkesztői figyelmen kívül hagyásai, máskor pedig ideológiai, a politikai helyzetet érintő okok miatt következtek be.

A soron következő tanulmányok témája eltér az eddig felvázoltaktól, viszont a kronológia továbbra is megmarad. Varga P. Ildikó Vikár Béla levelezésén keresztül vizsgálja a kulturális cserét, mely rávilágít a nemzetközi személyes kapcsolatok fontosságára a tudás átadásának viszonylatában. A szóban forgó tanulmány Vikárnak főként a finn Emil Nestor Setälével való levelezését tárgyalja. Balázs Imre József *A Cobra-modell relevanciája a magyar kultúrában* című tanulmánya szintén a nemzetközi beágyazottság hatásaira hívja fel a figyelmet, és vázolja a Cobrához hasonló magyar törekvéseket. A kötet következő tanulmányai a nemzetközi kapcsolatháló és az ebből fakadó referenciapontok változására mutatnak rá, K. Horváth Zsolt a Gerilla együttes történetén keresztül mutatja be a művészkörök rendszerkritikáját, melyhez elengedhetetlen az említett referenciapontok ismerete. Ladányi István az *Új Symposion* folyóirat szerkesztőinek kapcsolatrendszerét és karrierútját járja körül, ezáltal a vajdasági magyar kultúrát meghatározó alakokon túl a csoportidentitás elemeit is vizsgálja. Míg az utóbbi négy tanulmány a 20. század közepének és második felének nemzetközi kapcsolatrendszerét helyezi fókuszba, a kötet utolsó két tanulmánya kortárs jelenségeket tárgyal.

Biró Annamária kortárs regények összehasonlító elemzésében a 21. század szerzőinek a karakterár- rászolásán figyel meg, hogy a regényekben szereplő 18–19. századi tudósok milyen értelmiségi szerepekben jelennek meg, és ezekhez milyen dilemmákat társítanak. A vizsgált karakterek megszólalásai a tudás elsajátításáról és alkalmazásáról alkotott elképzeléseinket tükrözik. A kötet utolsó tanulmánya, *Transzkulturális hálózatok (Csehy Zoltán: Grüezi! Fél év Svájc)* a címben megjelenő kötetet vizsgálva mutatja be Németh Zoltán a kulturális keveredést és multikulturalitást. Németh felhívja a figyelmet arra, hogy a transznacionális irodalomtudomány szótára túllépett az egyenmű nemzeti jelenségek határain: „Az utóbbi évtizedekben olyan társadalmi változások résztvevőiként szükséges értelmezni saját pozícióinkat és a körülöttünk zajló eseményeket, amelyeknek leírására alkalmatlanná váltak a hagyományos fogalmak” (362.).

A kötet tanulmányai továbbgondolásra készítetik az olvasót. Bizonyos művek kontextust teremtenek az utánuk következők számára, ezzel is rámutatva a kapcsolatháló sokrétűségére. A kötetben létrejött hálózat elsődleges szerepe az előadások többszörös perspektívájú átlátása: a kutatások találkozási pontjainak ismertetése a kontextusteremtésen túl ok-okozati összefüggéseket is felfed. Ezek a folyamatok a kötet egészében az egyéni és a társadalmi sajátosságok között váltakoznak.

Balog Alexandra

Textuális képek és képes textusok

Nagy Anna: Dupla expó. Fotográfia a kortárs magyar irodalomban. Letöltés 12. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2021. 352 oldal

Nagy Anna *Dupla expó* című könyve az Erdélyi Múzeum-Egyesület *Letöltés: média- és kommunikációtudományi sorozatának* 12. kötete. Ahogy

az alcímből is kiderül – *Fotográfia a kortárs magyar irodalomban* –, a könyv főként a fotográfia és a kortárs magyar irodalom kapcsolatát vizsgálja,

Császár Ágnes (2000) – mesterszakos hallgató, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Irodalomtudományi Intézet, Kolozsvár agnes.csaszar@stud.ubbcluj.ro